

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

50

Brno 2009

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 50
Volume 50

Číslo 1–2
Issue 1–2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial Board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozlowski,
Alexander Ruttka, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Soňa Klanicová, Marián Mazuch, Ladislav Nejman, Olga Lečbychová,
Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Technical Editors, typography

Pavel Jansa, Ondřej Mlejnek

Software
Software

Spencer Kimball, Peter Mattis, GIMP Development Team 2008: GNU
Image Manipulation Program, 2.6.1
GRASS Development Team 2008: Geographic Resources Analysis
Support System, 6.3.0
Kolektiv autorů 2008: Inkscape, 0.46
Kolektiv autorů 2005: L^AT_EX 2_ε

Fotografie na obálce
Cover Photography

Fotografie levalloiského hrotu nalezeného při výzkumu paleolitické lo-
kality Tvarožná-Za školou. Srov. studii P. Škrdly a kol. obr. 5:1. Foto
J. Špaček.

*A foto of the Levallois point found in the Paleolithic site Tvarožná-
Za školou. See the study of P. Škrdla et. al. Fig. 5:1. Photo by J. Špaček.*

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147
612 00 Brno
E-mail: pv@iabrno.cz

Webové stránky s pokyny pro autory: <http://www.iabrno.cz/pv>

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vydáno v Brně roku 2009

Copyright ©2009 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

BRNO (K. Ú. STARÝ LÍSKOVEC, OKR. BRNO-MĚSTO)

„Klíny“. Neolit, Lnk. Sídliště. Záchranný výzkum.

Na přelomu roků 2007 a 2008 proběhla tzv. „fialová etapa“ výstavby Campus park Brno-Bohunice/stavební objekty SO 204 a SO 202. Výstavbou bylo dotčeno území na katastru městské části Starý Lískovec, jehož rámcové hranice tvoří na západě pozemek se stávající budovou Zemského archivu, na jihu dosud stavebně nedotčený terén sahající po Jihlavské ulici a na východě komplex Fakultní nemocnice Brno (ZM CR 1:10 000, list 24-34-04, v prostoru vzdáleném 253 mm od Z s.č., 150 mm od J s.č.; 256 mm od Z s.č., 160 mm od J s.č.; 263 mm od Z s.č., 160 mm od J s.č.; 262 mm od Z s.č., 148 mm od J s.č.).

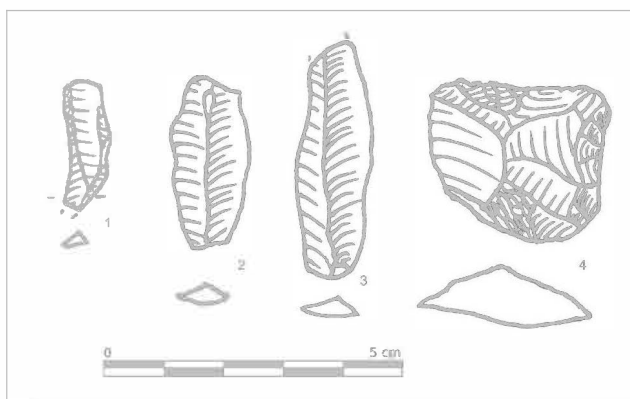
Severní hranici zkoumané plochy tvořil stavební areál Campus parku Brno-Bohunice (jižní plocha), který byl archeologicky prozkoumán v r. 2007 M. Přichystalem z ÚAPP Brno. Prozkoumáno bylo celkem 369 archeologických objektů na plánované rozloze cca 0,9 ha. 368 objektů bylo možné přisoudit sídlišti ze staršího neolitu (Lnk) a jeden do období eneolitu (k. 6747). Za poměrně obtížných terénních podmínek (sněžení, mráz, déšť) byla s pomocí strojů odkryta a následně manuálně prozkoumána plocha o rozměrech cca 72 × 80 × 60 × 80 m. Hustota objektů v takto získaném prostoru byla přibližně stejná, nejméně jich bylo lokalizováno v jejím jihovýchodním rohu, kde pozůstatky osídlení pravděpodobně končí. Objekty byly tvořeny kúlovými a sloupovými jamami dlouhých halových domů a zásobními a stavebními jamami, které tvořily jejich hospodářské zázemí. Za výrobní zařízení lze pokládat pece, které byly zjištěny celkem v sedmi případech, a to buďto samostatně (k. 6784, 6789, 7721, 7738), nebo v baterii po třech ks (k. 7703). Většinou se jednalo o využití větší jámy, hliníku, stavební jámy nebo stěny příkopu (k. 7721). Dlouhých halových staveb bylo zjištěno cca 7–8, přičemž ucelenější půdorysy zbytků konstrukcí byly zachyceny pouze v pěti případech, ostatní se daly vydedukovat z rozmístění stavebních jam, které se nacházely při jejich obvodech. Ve dvou stavebních jámách k. 7715 a k. 7727 byly objeveny kostrové pohřby k. 805 a k. 806. V prvním případě byla silně skrčená kostra uložena v dřevěné bedně na dno zásobní jámy k. 7714; ve stejné jámě byla u pohřbu nalezena také zdobená keramická nádoba globulárního tvaru. Zachycená situace nasvědčuje tomu, že se s největší pravděpodobností jedná o rituální pohřeb v jámě na sídlišti mimo pohřebiště. Také v případě pohřbu k. 806 se jednalo o druhotný pohřeb v jámě k. 7731, která byla zahloubena do stavební jámy k. 7727. Pohřbený jedinec byl do jámy uložen v neobvyklé pozici na břiše, se silně skrčenýma nohama, což naznačuje jejich svázání s tělem v partii stehen.

Důležité bylo dále zjištění vstupní brány do hrazeného areálu neolitického sídliště, kterou tvořila pravděpodobně věžová stavba palisádové konstrukce, která byla zapuštěna do základových žlabů k. 7705 a k. 7706. Půdorys stavby měl rozměry 3,3 × 3 m, šířka sz. (vnitřního) průchodu činila pouhých 90 cm, protilehlý (vnější) vchod byl o něco širší (cca 1,6 m). Tvar a hloubka sloupové jámy (prům. –40 cm, hl. –40 cm od skryté úrovně), která byla součástí žlabu k. 7706 nebo již k. 7707, naznačuje, že

se mohlo jednat eventuálně o stěžejku, ve které mohlo být umístěno ložisko čepu dřevěných vrat. Na žlaby věžové brány navazovaly palisádové žlaby k. 7728 a k. 7707, které byly součástí vnitřního hrazení osady. Na jeho vnější straně se nacházel příkop neckovitého průřezu (k. 7708 a k. 536), široký 3 m a hluboký cca 1 m. V místě věžové brány byl příkop přerušen v úseku dlouhém cca 4 m, takže zde vystupující podloží vytvářelo sprašový most. O existenci dalšího významnějšího vstupu do hrazeného areálu svědčí jiné přerušení palisádového žlabu (k. 6751 a k. 7728), ve kterém byly zachyceny dvě stejné sloupové jámy (k. 7729 a k. 7730), které mohly plnit opět funkci stěžejek, pro uložení ložisek dvoukřídlých vrat, širokých cca 2 m. Během začištění plochy před touto branou byly v souvislosti s řešením řezu příkopem (řez 2) lokalizovány zajímavé změny na kontaktu s podloží, které naznačují před zmíněným vchodem interpretaci tutulovité předsunuté malého náspu či valu. O součásti dalšího předsunuté opevnění vstupu do osady by mohl svědčit obj. k. 7727, který je interpretován jako stavební jáma, náležející k dlouhému halovému domu. Dispozice tohoto objektu naznačuje jeho možnou původní funkci jako tutulu – příkopu, jehož účelem byla ochrana sprašového mostu umožňujícího průchod k oběma branám. Součástí fortifikace mohla být též soustava kúlových jam, které byly lokalizovány v ohybu palisádového žlabu k. 7707 a příkopu k. 7708. Jejich interpretace je sporná (k. 7748, 7752, 7753, 7754, 7747, 7755, 7746). Autor výzkumu se přiklání k domněnce, že se jedná o pozůstatek další věžové stavby, která byla začleněna do konstrukce palisádové hradby k. 7707, a to tak, že v intaktním prostoru byla věžová stavba propojena systémem sloupů, jejichž zbytky byly v podobě hlubokých jam zachyceny během výzkumu žlabu k. 7707. Věžová stavba se nacházela přímo v nároží vnitřního pásma hrazení, měla trojřadou nosnou konstrukci s osmi kúly (sloupy?) a její rozměry činily 3 × 3 m. Řadu vnitřních kúlů propojených s palisádou pak tvořily dva zdvojené kúly. Vnitřní řada jam (k. 7746, 7755, 7747, 7754) nesla jasně zřetelné znaky zdvojení konstrukce, což lze vysvětlit snad jen cíleným zesílením podpůrných soch anebo jejich pozdější reparací; vnější (lícní) řada kúlů byla podle velikosti jam nejmohutnější (k. 7748, 7752, 7753).

Během výzkumu příkopu k. 7708 (řez 3) byla sledována na profilech situace mezi výše zmíněnou věžovou stavbou a kúlovou jámou k. 7748, která byla porušena obj. k. 7751, jenž zasahoval až do prostoru příkopu. Dokumentovaný řez oběma objekty tak naznačil možnost záměrného porušení dřevěné opěry věže úmyslným podkopem provedeným ze dna příkopu již v období neolitu.

V příkopu samotném pak byla lokalizována druhotná deponie spraše, která tu byla uložena během ražení tunelovitěho podkopu k. 7751. Takto interpretovaný nález nám naznačuje, že věžová stavba mohla plnit v době trvání hrazené osady pouze obrannou funkci věže, která byla vysunuta zevnitř do prostoru vnějšího hrazení s úmyslem zajišťovat obranu sprašového mostu, a tím i vstupní věžové brány.

Obr. 6: Častohostice (okr. Třebíč), výběr štípané industrie. Kresba M. Kuča. Fig. 6: Častohostice (okr. Třebíč), selected chipped artifacts. Drawing by M. Kuča.

Resumé

Brno.(Kataster Bohunice, Bez. Brno-město), Klíny. LBK. Siedlung. Rettungsgrabung.

ČASTOHOSTICE (OKR. TŘEBÍČ)

Návrší „Stráž“, mezolit?, neolit-eneolit. Koncentrace štípané industrie. Povrchový průzkum.

Na jaře roku 2008 uskutečnili autoři příspěvku podrobný povrchový průzkum návrší „Stráž“, které se vypíná nad západním okrajem obce Častohostice a tvoří zde výraznou krajinou dominantu (kóta 442 m). Lokalita je vzdálena 300 m od okraje obce a leží 300 m od pravého břehu říčky Jevišovky. Vrchol návrší tvoří zvětralé horniny moldanubika pokryté místy šterkovitými sedimenty, východní svah návrší je pokrytý návějí spráše.

Z náhodných nálezů získaných místními obyvateli nejspíše při polních pracích pochází z této lokality ojedinělé broušené kamenné artefakty, později interpretované jako doklad sídliště kultury s lineární keramikou (Vildomec 1927, 5; Vildomec F. a V. 1951, 141–169; Bláha 1968 II, 44; Košťuřík *et al.* 1986, 180). Jsou však až z období kultury s moravskou malovanou keramikou a souvisí nejspíše se štípanou industrií nalezenou v roce 2008. Konkrétně jde o trapézovitou sekerku s asymetrickým ostřím a s osekánými boky ze zelené břidlice typu Želešice (MV Třebíč, př. č. 9/77, ič. Pol 1066) a dále o tyl širokého mlatu vybroušeného z páskované variety amfibolitu (MZM Brno, ič. 68 734, st. č. 570, sb. Palliardí).

Koncentrace artefaktů se objevila přímo na plochém vrcholu návrší na ploše zhruba 100 × 100 m. Místy tvoří artefakty hnízdotivé koncentrace. Nebyly však pozorovány žádné pozůstatky kulturní vrstvy nebo zahloubených objektů, které mohly být zcela zničeny orbou a erozí na exponovaném stanovišti. Jen ojediněle se objevily zvětralé zlomky keramiky s příměsí písčitého ostřiva, které odpovídají materiálu kultury s MMK, případně eneolitu.

Ze dvou průzkumů pochází celkem 109 ks štípané kamenné industrie (obr. 6). Z technologického hlediska dominují polotovary ve formě úštěpů (51 %) a výrobní odpad (29 %) z plazmy a rohovce typu KL I. Čepelové polotovary jsou nepočtené (6 %), řídce zastoupená jádra jsou vyrobena hlavně z plazmy, jsou značně vytěžená a v ko-

lekcí tvoří jen 6 %. Do kategorie surovina patří zlomky křišťálu až křemene-křišťálu bez výrazných stop po opracování, které však na lokalitu byly záměrně přineseny. Překvapením bylo nepatrné zastoupení nástrojů (2 %). Jde o krátké úštěpové škrabadlo/drasadlo z rohovce typu KL I a čepel s otupeným bokem z plazmy.

Poměrně pestré bylo surovinové složení štípaných artefaktů (suroviny určil A. Přichystal). Mezi surovinami převažuje křemičitá zvětralina serpentinitů, tzv. plazma (51 %). Zdroje této suroviny jsou v okolí Grešlového Mýta, Jiřic a Bojanovic 8–15 km východním směrem. Hnědý opál a různé variety chalcedonu mohou pocházet jak ze zvětralin serpentinitů, tak i ze zvětralin erlanů v blízkém okolí (Nimpšov, Vicenice). Opál a chalcedon byl vzhledem k nižší kvalitě suroviny registrován pouze v kategorii polotovary–úštěpy. Křišťál a křemene-křišťál může pocházet jak z velkého množství drobných výskytů ve formě krystalů v okolí (Blížkovice, Nové Syrovce), tak se může jednat o kusovou varietu z oblasti Brtnicka (25 km daleko), charakteristickou pro období kultury s MMK (Vokáč 2004). Značnou část kolekce tvoří rohovec typu Krumlovský les (35 %), přičemž jednoznačně dominuje hrubší varieta I. Zdroje této v pravěku jižní Moravy nejběžnější suroviny jsou vzdáleny přes 40 km východním směrem. Provenience čepel z moravského jurského rohovce není zcela jasná a totéž platí i pro čepel z radiolariového rohovce (alpsko-karpatská soustava?). Překvapením byl nálezy úštěpu z křídového spongolitu (zdroje asi 70 km daleko k severovýchodu) a zejména většího jádra z hnědého radiolaritu typu Harskút z Bakoňského lesa v severozápadním Maďarsku (260 km jihovýchodně od lokality). Maďarské radiolarity typu Harskút se dosud spojovaly hlavně s obdobím kultury s lineární keramikou (na Moravě dosud jen lokality Boskovštejn a Žopy; Mateiciucová 2002). Dva úštěpy nebyly vzhledem k přepálení, nebo pro malé rozměry přesně určeny.

Díky surovinovému a typologickému složení kamenné štípané i broušené industrie a díky ojedinělým zlomkům keramiky a geografické pozici jde s největší pravděpodobností o lokalitu z mladšího období kultury s moravskou malovanou keramikou, případně z kulturně různorodého období starého eneolitu. Další průzkum snad odhalí i stopy pobytu člověka v pozdním paleolitu nebo mezolitu, což dokládá přítomnost drobnotvarých jader a čepelka s otupeným bokem.

Lokalita „Stráž“ u Častohostic je atypická hned z několika důvodů. Pestrá surovinová skladba z regionálních surovin je obohacena zajímavými importy (spongolit, radiolarit) a skládá se hlavně z polotovarů a výrobního odpadu. Lokalita je strategicky umístěná na vrcholu výrazného návrší s dalekým rozhledem a podloží zde tvoří spíše zvětralé horniny a šterky. Neobvyklé je také velmi malé množství keramiky, tak běžné na okolních neolitických sídlištích, a naopak velké množství štípaných artefaktů.

Příspěvek vznikl za podpory GAČR 404-09-H020.

Jan Gánovský, Martin Kuča, Milan Vokáč,
Milan Hoffman